

Acest atribut a fost acceptat de către Biserică numai în 431, în urma Conciliului din Efes. El a avut însă o lungă istorie în creștinism, fiind unanim acceptat de către Biserica Răsăriteană, cât și de cea Occidentală.

Ultima parte, intitulată *Addenda*, cuprinde trei studii lingvistice dedicate terminologiei vieții spirituale. Primul discută etimologia cuvântului *suflet*, următorul abordează originea termenului de *Dumnezeu*, iar ultimul are și rolul de concluzie a întregului studiu și reprezintă un argument în favoarea unei abordări lingvistice a istoriei creștinismului românesc.

Întregul demers al lucrării lui Alexandru Niculescu își dobândește specificitatea prin două elemente. Primul dintre ele îl constituie analiza lingvistică a „straturilor” limbii creștinismului românesc – ceea ce ne spune multe despre originea acestuia: principalele cuvinte ce țin de credință sunt de origine latină, în timp ce termenii care aparțin ierarhiei bisericești și ritualului au proveniență slavă. Cel de-al doilea este faptul că autorul conturează mereu noi piste de cercetare, menționând cercetările care ar mai trebui făcute și ce abordări ar avea un caracter inovator.

ALEXANDRA BANEU

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu” al Academiei Române
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21
alexandra.baneu@yahoo.com

IOAN PIUARIU-MOLNAR, *Deutsch-Walachische Sprachlehre. Gramatică germano-română, Viena, 1788*. Ediție critică, introducere, traducere și note de ANA-MARIA MINUȚ și ION LIHACIU, vol. I–II, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2018, 605 + 559 p.

Apariția, în 2018, la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în două volume, a gramaticii lui Ioan Piuaru-Molnar, *Deutsch-Walachische Sprachlehre. Gramatică germano-română*, este un act de cultură ce merită salutat. Înșiși inițiatorii acestui demers precizează că „editarea acestei gramatici, la peste 220 de ani de la apariția primei sale versiuni¹, stă sub semnul recunoștinței față de o personalitate de o surprinzătoare consistență și sub semnul încrederii în dăinuirea binefăcătoare a valorilor umanității” (I², p. 69).

Ioan Piuaru-Molnar (1749–1815) era un iluminist din pleiada Școlii Ardelene, „cu studii universitare și postuniversitare la Facultatea de Medicină a Universității din Viena”, „primul medic titrat român”, cu titlul oficial de „medic oculist regal al Marelui Principat al Transilvaniei”. A efectuat intervenții chirurgicale în întreg Imperiul Austriac, inclusiv la Viena. La Cluj a organizat, în cadrul Școlii Medico-Chirurgicale, o Catedră de oftalmologie, la care era profesor. A fost implicat, „alături de alți cărturari iluminiști transilvăneni, în modernizarea, după model occidental, a societății românești” și a stăruit pentru înființarea de școli românești în Transilvania. Este autorul unor diverse cărți: o gramatică românească în limba germană, traducerea unei istorii universale (Claude-François-Xavier Millot, *Istorie universală, adică de obște, care cuprinde în sine întâmplările veacurilor vechi*, Buda, 1800), un dicționar german-român (*Wörterbüchlein deutsch und wallachisches*, Sibiu, 1822), o carte de economie rurală (*Economia stupilor*, Viena, 1785, Sibiu, 1808). A inițiat și prima publicație științifică medicală românească în limba latină (*Sfătuire către studenții în chirurgie*, 1793) și a

¹ Ediția a II-a, Sibiu, 1810; ediția a III-a, Sibiu, 1823.

² Cifrele I, II, urmate de cifră arabă, trimit la cele două volume ale ediției românești pe care o prezentăm.

colaborat la redactarea memoriului *Supplex Libellus Valachorum*, pe care l-a și editat (I, p. 2; DE³, vol. V, p. 373).

Înțelegerea deplină și rostul întreprinderii iluministului transilvănean de acum 230 de ani le deslușim deplin și prin parcurgerea *Studiului introductiv*, semnat de cei doi autori ieșeni. Consistent, structurat în XIV secțiuni, scris cu rigoare și acribie, bazat pe o bibliografie adusă la zi, acesta ne familiarizează cu atmosfera istorico-socială a Transilvaniei secolului al XVIII-lea, cu personalitatea și opera lui Piuariu și, în mod particular, cu lucrarea de față, limpezindu-ne aspecte pe care nu le-am bănuit la prima vedere. Unul dintre ele se referă chiar la titlu, care, deși „ar putea lăsa să se înțeleagă că este o gramatică comparativă germano-română”, este, de fapt „o gramatică a limbii române scrisă în limba germană” (I, p. 8, 71).

Scopul publicării gramaticii românești la 1788 a fost întreit: (1) de a contribui la „normarea limbii române (prin fixarea unor reguli numeroase, clare, concise și bogat exemplificate)”; (2) de a pune „la dispoziția funcționarilor austrieci care activau în Transilvania și a negustorilor străini [...] [un] manual de învățare a limbii române” și (3) de „aducere a românei la un nivel la care să poată exprima, semantic și stilistic, aceleași conținuturi ca o limbă cultivată, precum germana” (I, p. 8).

Demersul lui Piuariu se înscria în eforturile reprezentanților Școlii Ardelene de a face cunoscută limba română nu numai în scop utilitar, pentru străinii care vor să învețe româna „dacă ar face comerț cu daco-romanii sau ar face o călătorie prin Țara Românească, Moldova, Transilvania, Maramureș, [...] Sylvania (= Crișana), Banat, Cuțo-Vlahia⁴, chiar și în Crimeea”, ci și de a stabili norme de scriere și pronunție corecte și chiar de a situa româna la nivelul limbilor de mare cultură⁵.

Ideea aceasta se află chiar în *Prefața* gramaticii, semnată de Ioan Piuariu: „În Transilvania, în Bucovina, în Banat și în parte și în Ungaria, afacerile necesită cunoașterea unei limbi care aparține celei mai mari părți a norodului; și cât de puțin efort i-ar costa pe ceilalți locuitori ai acestor ținuturi, unguri și germani, ca prin simpla exersare să își însușească o competență într-ale acesteia!” (I, p. 81). În aceeași *Prefață*, autorul ardelean recunoaște, din considerente de probitate științifică, „abținerea de la cercetări etimologice mai profunde”, care își găsesc „locul mai degrabă într-o gramatică completă și erudită, decât într-o încercare a unei introduceri populare, al cărei principal merit îl constituie caracterul complet și corectitudinea regulilor, precum și concizia expunerii” (I, p. 87).

Acest deziderat ni se înfățișează, pe de o parte, prin urmărirea *Cuprinsului*, structurat în trei părți, fiecare cu un număr de capitole; mai bogată fiind partea a doua, cu 19 capitole, având ca titlu generic *Etymologia*, adică „Despre cercetarea cuvintelor”⁶, iar pe de altă parte, bogăția de reguli și exemple, menite să-i familiarizeze pe vorbitori cu normele de citire și de accent.

Pentru aceasta, autorul consideră „că este necesar să se folosească neapărat de caracterele românești”, motiv pentru care a prezentat exemplele folosind literele latine⁷, în locul celor chirilice, sperând că „acest tip de prezentare a pronunției prin litere latine îl poate ghida într-o câtva pe iubitorul

³ DE = *Dicționar enciclopedic*, vol. V, București, Editura Enciclopedică, 2004.

⁴ *Cuțovlahi*, m. pl. „Nume dat de către populația greacă localnică populației aromâne din Macedonia” (Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbei române*. Ediția V, București, Editura Scrisul Românesc S. A., s.v.; cf. și *Noul dicționar universal al limbii române*, București, Editura Litera Internațional, 2006, s.v.; DE, s.v.).

⁵ Cf. Oliviu Felecan, Nicolae Felecan, *Romanitate și românităte la reprezentanții Școlii Ardelene*, în „Limba română” (Chișinău), XXVII, 2017, nr. 5–6, p. 69–79.

⁶ Titlul ne duce cu gândul la noua gramatică a limbii române, al cărei prim volum are titlul *Cuvântul* (*Gramatica limbii române*, I. *Cuvântul*, II. *Enunțul*, București, Editura Academiei Române, 2005).

⁷ Mircea Zdrengea (*Structura etimologică a cuvintelor cuprinse în Vocabularul din Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae*, în CL, XXII, 1977, nr. 2, p. 261–263) arăta, pe bună dreptate, că reprezentanții Școlii Ardelene „numai în scris apropiiau cuvintele românești de origine latină de etimonul lor, dar doreau ca ele să fie pronunțate potrivit uzului” (p. 262). Aceasta demonstrează că ei n-au vrut să latinizeze româna, cum s-a afirmat de nenumărate ori, ci erau pe deplin conștienți că limba se schimbă după anumite reguli, pe care au reușit să le și formuleze (într-o formă specifică perioadei respective).

de limba română” (I, p. 10, 85). Această afirmație ne amintește de cea făcută de Petru Maior în Prefața *Lexiconului* în patru limbi⁸: „Până vor scrie românii cu slove chirilicești [...] niciodată nu vor fi vederoase cuvintele latine în limba română [...]. De câte ori mi s-au întâmplat mie, de îndoindu-mă de vreun cuvânt, oare latinesc este, cât l-am scris cu slove sau litere latine, îndată cu strălucire i se văzu latina lui față și părea că râde asupra mea de bucurie că l-am scăpat din sclavie și de calicele cirilicești petece” (*Lexicon* 1825, p. 72–73). Și Samuil Micu afirma în *Acathist*⁹ că, „dacă românii vor lua literele noastre cele vechi și părintești”, „de care toate neamurile [...] cele iscusite și învățate se folosesc”, „vor dobândi laudă și între alte neamuri învățate” (p. III–V).

Necesitatea folosirii alfabetului latin este susținută de Piuaru-Molnar și printr-o trimitere la Franz Joseph Sulzer, despre care afirmă că „s-a văzut nevoit să publice alfabetul românesc și pronunțarea sa cu litere germane în extrasul său istorico-polemic din opera kleiniană (în *Geschichte des transalpinschen Daziens*, [...], vol. II, p. 150–269)”¹⁰.

Aspectele privitoare la sintaxă sunt cuprinse în Partea a III-a, *Despre sintaxă (De syntaxi)* și au o întindere redusă, doar patru capitole: I. *Despre sintaxa articolelor, Despre sintaxa numelor și pronumelor*, cu referire și la adjective; II. *Despre sintaxa verbelor*; III. *Despre sintaxa adverbilor*; IV. *Despre prepoziții* (II, p. 193–233). În total, este vorba de 36 de reguli, dintre care numai 19 sunt identice cu cele din *Elementa*, iar restul se datorează necesității de a fi în concordanță cu faptele exprimate în celelalte două gramatici utilizate de autor, ceea ce înseamnă îmbogățirea faptelor sintactice expuse în primele gramatici românești. Dintre acestea, 4 se referă la articol, 10, la substantiv, 13, la verb, 4, la adjectiv și câte una, la pronume, numeral, adverb și prepoziție.

Inserarea, în continuarea părții de gramatică, a unei *Culegeri de cuvinte românești și germane*, a unor dialoguri „despre multe felii de stări”, povestiri și modele de cărți (= scrisori) îi oferă autorului posibilitatea de a alcătui câmpuri onomasiologice ale unor noțiuni fundamentale și concepte înrudite, precum: *Despre Dumnezeu și despre duhuri, Despre lume și despre stihii, Despre pământ, Despre mări și alte ape, Despre vreamă, Despre om și despre mădulările omului, Despre scăderile omului, Despre veșminte bărbătești, Despre veșmintele muieresti, Despre casă și despre părțile ei, Despre lucrurile din casă, Ce se află în cuhnă, Despre mâncare și băutură, Ce se află în pivniță, Despre scrisoare, Despre țări, Numele neamurilor, Despre întâmplările boalelor, Despre rudenii, Despre vredniciile preoțești, Despre vredniciile lumești, Despre dregătoriile judecești și politicești, Despre știință și meșteșuguri* etc. Pe de altă parte, ele au menirea „de a oferi modele de enunțuri în limba română utilizabile în diverse situații de comunicare (*la masă, la croitor, despre locuință, despre scriere, despre cumpărături, despre diferende juridice și fapte care prezintă pericol social, despre război, despre călătorii, despre atitudini specifice umane, despre simptomele unor boli* etc.), modele de cereri (*pentru obținerea unui post „la cancelarie”, pentru scutirea de obligațiile de încartuire* etc.) și de scrisori (*de recomandare, de condoleanțe, de felicitare* etc.)” (I, p. 8, 47).

Modelul urmat de Ioan Piuaru-Molnar în realizarea gramaticii sale este *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae*, Viena, 1780¹¹, a lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai¹², „care este mai completă și din punctul de vedere al cuvintelor românești derivate din cele latine” (I, p. 83), iar

⁸ *Lesicon romanescu–latinescu–ungurescu–nemțescu*, de Samuil Micu, V. Coloși, Petru Maior, I. Corneli, I. Theodorovici, A. Teodori, Buda, 1825.

⁹ Samuil Micu, *Acathist sau carte cu multe rugățiuni pentru evlaviea fiestequarui chrestin*, Sibiu, 1801.

¹⁰ *Istoria Daciei transalpine, adică a Valahiei, a Moldovei și a Basarabiei. În legătură cu istoria restului Daciei, ca încercare de a scrie o istorie generală, cu libertate critică*, vol. I–III, Viena, 1781–1782, cf. I, p. 83.

¹¹ Samuil Micu, Gheorghe Șincai, *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae*, Viena, 1780. Studiu introductiv, traducerea textelor și note de Mircea Zdrenghea, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980.

¹² Gheorghe Șincai nota în prefața celei de a doua ediții din *Elementa linguae Daco-Romanae sive valachicae* (Buda, 1805, p. 4) că, „după opt ani de la prima ediție, pe care a elaborat-o cu Samuil Micu, adică în anul 1780, aceeași gramatică a noastră, revizuiind-o și completând-o, a tipărit-o la Viena, în limbile germană și română, strălucitul domn Ioan Molnar de Müllersheim” (I, p. 68).

pentru comparații cu germana și franceza folosește două gramatici ale limbii franceze, scrise în limba germană, cu terminologie gramaticală latinească: Hilmar Curas, *Erleichterte und durch lange Erfahrung verbesserte französische Grammatik*, Berlin, 1759, și J. R. des Pepliers, *Nouvelle et parfaite grammaire royale française et allemande. Neue und vollständige königliche französische Grammatik, bisher unter dem Nahmen des Herrn der Pepliers vielmals herausgegeben*, Leipzig, 1765 (cf. I, p. 72).

Gramatica lui Ioan Piurariu-Molnar se remarcă atât printr-o ordonare riguroasă a materialului prezentat și printr-o viziune ce depășește, uneori, nivelul de cunoștințe al vremii (vezi, de exemplu *topica* (invocată în mai multe reguli), „*particula pre (pe)*” la substantivele animate (în mod deosebit la numele de persoană) și la pronume (formele accentuate) și „*prepoziția de la numeralele peste 20*”), cât și prin intuiția de a o scrie într-o limbă de mare circulație la momentul respectiv, germana, uzuală pentru etniile din Imperiul Austriac.

Studiul introductiv al autorilor ieșeni are meritul de a semnală mereu „influența modelelor urmate de Molnar”: gramatica lui Micu și Șincai, în capitolele despre nume, despre prepoziții și sintaxă, din Pepliers, capitolele consacrate verbului și partea de vocabular, iar din Curas, capitolele despre numeral, adverb, conjuncții și interjecții (I, p. 72). Amănunțele pe care le conține și acuratețea prezentării lor în cele mai mici detalii fac din ediția prezentă un model de urmat pentru toți cei aplecați spre readucerea la lumină a unor opere românești scrise în latină, slavonă sau în româna începuturilor.

Forma actuală, cu toate detaliile necesare pentru o bună înțelegere a textului original, are menirea să faciliteze accesul la această veche scriere lingvistică românească și cititorilor care nu cunosc destul de bine germana și alfabetul chirilic.

NICOLAE FELECAN

Universitatea Tehnică Cluj-Napoca,

Centrul Universitar Nord

Baia Mare, str. Victoriei, 76

nicufelean@yahoo.com

DANA-MIHAELA ZAMFIR, *Morfologia verbului în dacoromâna veche (secolele al XVI-lea și al XVII-lea)*, București, Editura Academiei Române, 2005, 495 p.

DANA-MIHAELA ZAMFIR, *Morfologia verbului în dacoromâna veche (secolele al XVI-lea și al XVII-lea)*. Partea a II-a. *Timpurile din sfera trecutului. Viitorul. Condiționalul*, București, Editura Academiei Române, 2007, 379 p.

Pentru cercetătorul preocupat de un segment oricât de mic al paradigmei verbale românești, o monografie a verbului este un instrument de lucru prețios, mai ales atunci când se constituie în rezultatul unei aventuri de durată, cum se întâmplă în situația de față, în care cercetătoarea Dana-Mihaela Zamfir, de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române, și-a rezervat un deceniu din viață pentru explorarea a două secole de istorie filologică și dialectală, reușind, astfel, să pună la dispoziția celor interesați două volume impresionante de date lingvistice, culese, prin efort propriu, dintr-un corpus consistent, alcătuit *ad-hoc*. Datorită resurselor lingvistice substanțiale pe care le dețin (în ciuda numărului relativ mic de titluri pe care le avem la dispoziție, dacă e să ne comparăm cu alte culturi), secolele investigate, al XVI-lea și al XVII-lea, oferă încă bogate și valoroase informații celor dispuși să pornească într-o expediție de anvergura celei asumate de autoare, care ambiționează o lucrare de corpus, și nu una de bibliografie (vol. I, p. 8). Acesta și